

DOI: <https://doi.org/10.31318/978-966-7357-72-6-87>

УДК 780.8: 780.616.432:398.21:78.071.1Колодуб(477)(045)

ЩЕРБАКОВ Ю. В.

Щербаків Юрій, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри концертмейстерства Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової (Одеса, Україна).

Shcherbakov Yurii, Candidate of Art Criticism (PhD), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Concertmaster, A. V. Nezhdanova Odesa National Academy of Music (Odesa, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2949-0747>

© Щербаків Ю. В., 2025.

УТЛЕННЯ КАЗКОВОЇ ТЕМАТИКИ У ФОРТЕПІАННІЙ ТВОРЧОСТІ ЖАННИ КОЛОДУБ

THE EMBODIMENT OF FAIRYTALE THEMES IN THE PIANO WORK OF ZHANNA KOLODUB

У фортепіанному репертуарі вагому роль відіграють твори для дітей, яким значну увагу надають композитори різних шкіл і поколінь і які потребують системного наукового осмислення.

Неоцінений внесок у розвиток дитячої музики належить і видатній українській композиторці народній артистці України, заслуженій діячці мистецтв України, професорці Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Жанні Колодуб, твори якої вивчають у музичних навчальних закладах, виконують на концертних сценах. Особливої популярності набули її програмні мініатюри, поліфонічні п'єси, цикли («Весняні враження», «Зоопарк», «Дитячий альбом»), яскраві образи яких легко сприймає дитяча фантазія.

Серед фортепіанних творів Жанни Колодуб казкового спрямування назвемо п'єсу «Казочка» (1975), цикли «Снігова

королева» (1975) і «Казкові народні пісні» (2000), опубліковані німецьким видавництвом.

Досить багато композиторів створювали репертуар для дитячого слухання чи для дитячого виконання, у якому вирізняються цикли, пов'язані з літературною казкою. Зазначимо, наприклад, цикли для фортепіано в чотири руки «Музика до дитячої казки Гофмана "Лускунчик та Мишачий король"» («Musik zu Hoffmann's Kindermärchen vom "Nußknacker und Mausekönig"», op. 46, 1855) і «Музика до "Казки про Свинопас" Ганса Хрістіана Андерсена» («Musik zu Andersens Märchen vom Schweinehirten», op. 286, 1908) Карла Рейнеке (Carl Reinecke). Цикл «Моя матінка Гуска» («Ma mère l'oye») Моріса Равеля увійшов до репертуару фортепіанних дуетів, наприклад, Марти Аргеріх (Martha Argerich) і Ланг-Ланга (Láng Lång) або Лукаса й Артура Юссен (Lucas & Arthur Jussen).

У фортепіанних циклах та окремих п'єсах казковий зміст виявляється вже на рівні програмної назви: «Вечірні казки» («Pensée du soir») Бенжамена Годара (Benjamin Godard), «Казка» з циклу «Наївна музика» Валентина Сильвестрова, сюїта «Казки та історії» Юрія Шамо, «Казка» Ісаака Берковича, «Давня казка» Богдани Фільц, «Арабська казка» («Arabian Tale») Марти Мієр (Martha Mier), сюїта «Казка про Попа і наймита його Балду» Миколи Сільванського.

Варто звернути увагу на поетичність текстів Г.-Х. Андерсена, яку свого часу помітили Клара і Роберт Шумани. Романтичність задумів письменника, ліричність його оповідань протягом століть надихали багатьох композиторів — Йоханна Хартмана (Johann Hartmann), Людвіга Шитте (Ludvig Schytte, Данія), Франца Шмітта (Franz Schmidt), Едварда-Александра Макдоуелла (Edward Alexander MacDowell), а також балетмейстерів, скульпторів. Літературні образи казок Г.-Х. Андерсена втілені у творах композиторів різних жанрів:

— операх — чеського митця Еміля Буріана (Emil František Burian), угорських Рудольфа Вагнера-Регені (Rudolf Wagner-Régeny) й Дьордя Ранкі (György Ránki), італійського Ніно Рота (Nino Rota), українського Федора Якименка;

— балетах — польського і французького композитора Александра Тансмана (Aleksander Tansman), французького Жана Франсе (Jean Françaix), українських Андрія Бондаренка, Олександра Костіна, Михайла Чембержі);

— оркестрових сюїтах, мюзиклах (Михайла Шуха) та ін.

Коло казкових образів, навіяних літературною творчістю Г. К. Андерсена, утілені й у творах Сергія Борткевича, Геннадія Саська.

На особливу увагу заслуговує фортепіанний альбом Жанни Колодуб «Снігова королева» (1975), у якому юні музиканти можуть інтерпретувати казкові образи. У дослідженнях Світлани Алексєєвої [1983], Ольги Лігус [2005], Юрія Станішевського [2003], Марини Черкашиної-Губаренко [1999], Римми Сулім [2017] ідеться про кілька жанрових версій казок Г.-К. Андерсена в музиці композиторки (фортепіанний альбом, п'єси для камерного ансамблю, симфонічна сюїта і балет),

Для композитора написання творів для дітей — це особливе і специфічне завдання, адже необхідно враховувати як зацікавленість дітей змістом твору, так і емоційне навантаження музичного континууму, яке вони спроможні технічно опанувати.

Безумовно, вагомим чинником активізації художньо-образного сприйняття цікавого сюжету казки у процесі вивчення п'єс із фортепіанного альбому постане обговорення з педагогом зв'язків між літературним і музичним джерелами. Такий підхід до опрацювання композиторського тексту спонукає шукати технічні прийоми гри й темброві характеристики, які найбільше сприятимуть відтворенню образної атмосфери літературного першоджерела.

Жанна Колодуб, готуючи фортепіанний цикл за літературним твором, не тільки талановито трактувала символіку образів музичними засобами, а й поставила перед собою та видавцями завдання надати нотній збірці такого візуального оформлення (12 яскравих ілюстрацій), яке ще більше зацікавить дітей. Зміст свого задуму композиторка розкрила у передмові до нотного видання, наголошуючи:

У музиці неможливо відобразити всі казкові події, усі пригоди героїв, але ми намагалися зберегти головне: ідеї добра, любові, відданості, впевненості у перемозі над усім злим і похмурим [Колодуб, 1978, с. 6].

Ця думка була вдало реалізована і підкреслена в музиці Жанни Колодуб та ілюстраціях А. Площанського.

У нотному виданні на дванадцяти кольорових малюнках у форматі альбомного аркуша зображені портрети головних героїв казки Г.-Х. Андерсена. Казкова атмосфера супроводжує юного музиканта, коли він гортає сторінки і бачить на них візерунки, невеличкі малюнки після нотного тексту. Тематика п'єс та ілюстрацій відтворює багатогранний зміст відомої казки, у якій утілені портрети героїв («Герда», «Сумна Герда», «Кай», «Снігова королева», «Троль»), жанрові сценки, пейзажі, сюжетні номери («Викрадення Кая», «Зустріч»).

Мініатюри циклу об'єднані драматургічним задумом, який зберігає, незважаючи на скорочений порівняно з першоджерелом варіант, розгортання основної літературної фабули. Це, безумовно, становить основу для створення театралізованих постановок фортепіанного альбому «Снігова королева» в музичних закладах, що вже не одноразово відбувалось. Зазначимо, що таким чином програмність цього фортепіанного твору спонукає створити його більш розширену / завершену сценічну версію, яка межує на рівні синтезу різних мистецтв (музики, живопису, хореографії, пластики, літературного слова).

Фортепіанний цикл «Снігова королева для дитячого виконання, як і фортепіанний твір М. Равеля «Моя матінка Гусиня» (з яким опус Жанни Колодуб поєднують також елементи імпресіоністичного письма), набув утілення і в балеті. І тут доречно навести слова Марини Черкашиної-Губаренко, яка підкреслила:

... так буває: із п'єс для фортепіано — до повнометражного, великого оркестрового сценічного полотна... [Черкашина-Губаренко, 1999, с. 20].

Підсумовуючи, наголосимо на тому, що у фортепіанному циклі «Снігова королева», виданому у вигляді книжки з картинками, Жанна Колодуб звертається до найбільш поширеної серед дітей казкової тематики, викликаючи яскраві емоції. Вона вирішує певні технічні й художні завдання відповідно до рівня підготовки дітей. Композиторка цілеспрямовано орієнтується на синтез різних видів мистецтв, що значно активізує дитяче сприйняття літературної казки і музичного матеріалу.

Використовуючи широкий діапазон засобів музичної виразності (красиві ліричні мелодії, ефекти фантастичного мерехтіння, контрастне зіставлення тембрів крайніх регістрів, сонористичні нашарування співзвуч на педалі, орнаментику, імітацію звуків природи і характерних ознак казкових персонажів) для відтворення казкового сюжету (фантастичність, загадковість, романтичність, ідея перемоги добра над злом), Жанна Колодуб досягає головного — емоційного зв'язку з дитячою аудиторією.

Отже, фортепіанний цикл «Снігова королева» Жанни Колодуб увійшов до дитячого репертуару, оновив образну систему казкового жанру, сприяючи розвитку художнього мислення молоді.

Список використаної літератури і джерел

1. Алексеева С. П. Наша Жанна Колодуб // Розповіді про музику. Вип. 5. Київ : Муз. Україна, 1983. С. 89–103.
2. Колодуб Ж. Ю. Передмова // Колодуб Ж. Ю. Снігова королева : [Ноти]. Київ: Муз. Україна, 1978.
3. Лігус О. М. У світі музики і казки // Музика. 2005. № 5. С. 20–21.
4. Станішевський Ю. О. Балетний театр України: 225 років історії. Київ : Муз. Україна, 2003. 440 с.
5. Сулім Р. А. Композитор Жанна Колодуб : сторінки життя і творчості. Суми : Еллада, 2017. 620 с. : іл.
6. Черкашина-Губаренко М. Р. Творчі дебюти Жанни Колодуб. Київ, 1999. 24 с.